

اقتصاد چیست؟

تعریف علم اقتصاد، اقتصادسیاسی و اقتصادعملی

اقتصادی را بیان نمائیم و آنگاه به تجزیه و تحلیل کیفیت پیدایش و سیر تکاملی اقتصاد پردازیم.

* * *

اقتصاد علمی است که رفتار و رابطه انسان را با اشیاء مادی مورد احتیاج و خواست او که به رایگان توسط طبیعت تامین نمی شود، مورد مطالعه قرار می دهد و بدین گونه اقتصاد قبل از هر چیز مطالعه ای است در باب رفتار انسان در ارتباط با اشیاء مادی... و از این روی می توان گفت: اقتصاد به شرح و تجزیه و تحلیل شرایط و روابطی که در قلمرو رفاه مادی قرار دارد می پردازد (۱).

و با اقتصاد علمی است که: نشان می دهد چگونه می توان با حداقل منابع و تلاش، حداکثر محصول لازم را به منظور ارضای نیازمندیها و تمتع فردی و دسته جمعی فراهم آورد.

هر کس با کتاب و نوشته های امروزی یا گفتارهای رادیوئی سروکار داشته باشد به طور اجمال دریافته که مسائل اقتصادی، مسائلی است که با پول، مال، کار، ثروت، سرمایه، تولید، توزیع و خلاصه با مادیات و نیازهای مادی انسان سروکار دارد. و برای کسی که بخواهد از این سلسله مقالات استفاده کند در کمی تا همین اندازه کافی است و لذا احتیاجی به فهمیدن تعریف های علمی اقتصاد که غالباً افراد را سردرگم می کند و در پیچ و خم طرد و عکس منطقی گرفتار می سازد، ندارد.

در همین حال برای آن که خوانندگان آشنائی مختصری با «علم اقتصاد» یا «اقتصادسیاسی» و «اقتصاد عملی» یا «سیستم اقتصادی» پیدا کنند، بدینست که علم اقتصاد را به طور اختصار تعریف نموده سپس تفاوت بین علم اقتصاد و مکتب و سیستم-

۱ - آشنائی با علم اقتصاد تالیف لودویگ اج مای ترجمه علی اصغر هدایتی چاپ شرکت سهامی کتابهای جیبی.

خلاصه با کمک قواعد و قوانین علم اقتصاد ،
 هلت و معلول مسائل و مکانیسم پدیده‌های اقتصادی
 مثل چگونگی ترکیب منابع، عوامل تولید ثروتها،
 قیمت‌گذاری آنها ، تشکیل و توزیع درآمدها ، و
 تغییرات جاری و تحول بنیانی آنها ، دخالت پول
 و اعتبارات، و از این قبیل، جستجو و شناخته میشود.
 حالات تعادل و عدم تعادل بین منابع و مصارف در
 سطوح مختلف و وجوه تمایز آنها از همدیگر مشخص
 می‌گردد و بالاخره در اقتصاد جدید راه‌حل‌ها و طرق
 و ابزار و همچنین چگونگی عمل روی پدیده‌ها تعیین
 شده تحول آینده اقتصاد مورد پیش‌بینی و عدم
 تعادل‌های احتمالی مورد پیشگیری قرار می‌گیرد .
 و تعادل و تحول مطلوب آن بر اساس هدفها و مقدمات
 برنامه‌ریزی می‌گردد (۱)

این بود تعریف مختصری از علم اقتصاد که از
 آن به اقتصاد محض، و یا اقتصاد سیاسی تعبیر شده
 است .

مکتب و یاسیستم اقتصادی

مکتب و یاسیستم اقتصادی عبارت از : اسلوب
 و روشی است که جامعه ترجیح می‌دهد در حیات
 اقتصادی و حل معضلات و مشکلات علمی خویش از
 آن پیروی نماید (۲)
 و یا مکتب اقتصادی عبارت است از جستجوی
 قواعدی که بهترین نوع سازمان دهی جامعه و استفاده
 از قوانین محض را به منظور حصول حداکثر ثروت

و فایده تامین نماید (۳)

و نیز به سیستم اقتصادی، «اقتصاد عملی» نیز
 گفته می‌شود، و فراموش نشود که غالباً در کنار
 «علم اقتصاد» و «اقتصاد عملی» «اقتصاد
 اجتماعی» نیز قرارداد می‌شود، و اقتصاد اجتماعی
 بررسی جامعه بشری و جستجو و کشف طرق و وسائل
 بهزیستی آن را هدف خود قرار می‌دهد.
 در این صورت اقتصاد محض همان علم اقتصاد،
 و منظور از قواعد و قوانین آن همان اصول علم اقتصاد
 است. و هدف از اقتصاد عملی و اجتماعی همان است
 که امروزه سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی نامیده
 می‌شود (۴)

پیدایش و سیر تکاملی اقتصاد

یکی از شدیدترین غریزه‌های انسانی، غریزه حب
 ذات و میل به بقا نوع است گرچه تاریخ پیدایش
 انسان معلوم نیست ولی این مسئله وجدانی است
 که: از روزی که بشر به وجود آمده این غریزه نیز با او
 بوده و بحکم همین غریزه می‌کوشیده است خود را
 حفظ کند و زنده بماند، و برای زندگی خویش و حفظ
 نوع خود تلاش نماید.

طفل از همان موقع که بدنیا چشم می‌گشاید، اول
 به سراغ پستان مادر می‌رود. خدای جهان آفرین به
 او احساس تشنگی و گرسنگی داده تا بخورد و بیاشامد
 و برای خویش نیرو تهیه کند، و بدل مانتحل بسازد
 انرژی‌های مصرف شده را جبران کند و از ذوال و فنای

۱- اقتصاد خرد و کلان تألیف دکتر محمود منتظر ظهور از انتشارات دانشگاه تهران

۲- اقتصادنا تألیف علامه محقق سید محمد باقر صدر ج ۱ ص ۶ چاپ بیروت

۳ و ۴- اقتصاد خرد و کلان ص ۲۶

خویش حتی المقدور جلوگیری کند.

قدمت انسان دارد:

قضایای اقتصادی - لاقبل بعضی از آنها - يك
يك چنان جایگاهی در زندگی انسانها و حتی انسانهای
اولیه به دست می آورند که محکمت تصور کرد که
بایست در زمانی خاطر انسانها را بخود مشغول
بدارند .

معاوضه از زمان عصر حجر معمول بوده است و
مشاهده می شود که قانون کار در اولین صفحات داستان
پیدایش انسان در تورات ثبت شده است (۱)

فلسفه ما در دانشهاست و از آن جمله: علم اقتصاد،
نخستین اظهار نظرها درباره مسائل اقتصادی ، در
حقیقت بسیار محدود بوده و به اقتصاد یا تدبیر منزل
مربوط می شد. از نخستین صاحب نظرانی که به این
موضوع پرداختند «گزن نفون» شاگرد سقراط بود،
در آن زمان خانواده به معنی وسیع خود یک واحد
اصلی جامعه بود، رئیس خانواده اختیار و اعتبار
فراوان داشت. هر خانواده برای خود دارای تریبات
خاص مذهبی بود پس مسائل اقتصادی در آن عصر
می بایست در محدوده خانواده مورد توجه قرار گیرد
و نحوه تدبیر و تمشیت آن بررسی شود. این طرز فکر
مدتهای مدید باقی ماند که با پیدامور اقتصادی مملکت
رانیز چون تدبیر امور يك خانواده نگر است و حل
و فصل کرد (۲)

فلاسفه تندذهن یونان با دقت بسیار جنس و طبیعت
پول و تقسیم پیشه ها، شکل های کسب مالکیت را مورد
توجه قرار داده و تجزیه و تحلیل کرده بودند . . .

از این روی انسان، از نخستین روز، خود را محتاج
به خوردن و آشامیدن و حفظ از سرما و گرما و درنده
و گزنده میدیده است و مدام تلاش می کرده که
نیازهای خود را از طبیعت بگیرد، از زمین و روئیدنی-
هایش ، معادن و منابعش ، جانوران و موجودات
زنده اش برای رفع نیازمندیهای خود استمداد می-
کرده، و از خوان یغمای طبیعت بهره می برده ولی
افسوس که این مواد لازم و کالای ضروری بقدر
کافی یا به تعبیر صحیح به اندازه طمع او در دسترسش
نبوده و یا آسان بدستش نمی آمده، و از این جهت هر-
روز بردمانه تلاش خود می افزوده و برای به دست
آوردن نیازمندیهای خود از منابع سرشار طبیعت
کوشش ها کرده، تجربه ها اندوخته ایزار و لوازمی
اختراع کرده و بابنی نوع خود تشریک مساهی ها
نموده و گاه به رقابت و مبارزه و جنگ و ستیز پرداخته
است .

بنابراین موضوع علم اقتصاد، - کالای طبیعی،
معادن، منابع، کار، ثروت - از خواسته های بسیار
قدیمی بشر بوده است و سر و کار داشتن با این موضوعات
و مسائل از قدیمی ترین نوع مسائلی است که فکر
بشر را به خود مشغول می داشته است.

از این رو می توان گفت مسائل اقتصادی و بهره-
گیری از منابع رایگان و مبادله کار و فعالیت های انسانی
از اولین روزهای زندگانی بشر با او همراه بوده است
کوتاه سخن : اقتصاد : قدمتی تقریباً به پایه

۱- اقتصاد سیاسی تألیف پرفسور شارل ژید فرانسوی متوفی سال ۱۹۳۲ م ترجمه حبیب الله فضل اللهی

۲- تاریخ مختصر عقاید اقتصادی ترجمه دکتر نهاوندی از انتشارات دانشگاه تهران

معذلك رابطه بين آن مسائل مختلف جستجو نشده بود، فكر نكرده بودند كه از آن موضوع مجموعه يك علم را به وجود آورند... برای اولین بار كشف امریكا در قرن ۱۴ و بیش از همه شرایط قرن ۱۷ موجب شد كه تئوری واقعی اقتصادی یعنی يك سیستم یا اسلوب به وجود آید تا آن نصایح به شكل مجموعه ای از قواعد و دستورات منظم و معقولی درآیند، كسورهای نظیر فرانسه، ایتالیا، انگلستان، كه با چشم حسد به اسپانیا می نگرستند كه با استحصال از ذخائر و معادن جهان جدید شروع کرده بود درصدد برآمدند كه با چه وسیله ای می توانند از برای خود همان قدر طلا و نقره فراهم سازند... این كسورها تصور كردند كه

۲- اقتصاد سیاسی تالیف پرفسور شارل لژید

بافروش محصولات كسورشان بخارجه راه را پیدا کرده اند و با این منظور كوشش كردند كه بازرگانی خارجی و صنایع دستی را با يك اسلوب غلط و مقررات ساختگی توسعه دهند این همان روشی است كه سیستم «مركانتیل» یا سوداگری نامیده شد (۲) با اینکه در شماره قبل پیرامون پیدایش علم اقتصاد و قدمت آن سخنی داشتیم باز هم ناچار شدیم توضیح مختصری پیرامون این مسئله بدهیم و نیز گفتار برخی از صاحب نظران را درباره کیفیت پیدایش اقتصاد بیان كنیم و سپس نظر خود را با زگونماییم و آيا راستی بنیان گذاران اقتصاد چه كسانی بودند؟

دنباله دارد

بقیه از صفحه ۱۰

می بلعند، و در راهائی كه نه تنها ضرورت ندارد بلکه گاهی احمقانه و یا مضحك بنظر می رسد تا بود میكنند، در حالی كه در روستاها و یادروزیای شهرها به افرادی برخورد می كنیم كه در میان انبوه مشكلات برای نخستین ضروریات زندگی دست و پا می زنند. فی المثل اخیراً در میان طبقات مرفه علاوه بر مواد مخدر كه معمولاً قیمت سرسام آوری دارد مساله كشییدن تریاك مد شده و بصورت وحشتناکی در حال گسترش است، ای كاش تنها تریاك مطرح بود، تریاك دزیک شكل تجملی مضحکی در میان آنها همانند سرطان توسعه می یابد، مثلاً گاه می شود برای خریدن يك منقل و وافر تجملی

بیش از سی هزار تومان خرج می كنند، و اطای كه به این برنامه اختصاص می دهند از نظر دكور، هزینه های سرسام آوری دارد. و یا شنیده شد در شمال تهران كسانی هستند كه برای يك میخانه خانگی بیش از سیصد هزار تومان خرج کرده اند. زهد یعنی مبارزه با اینگونه اسرافكارها و به هدر دادن ثروتها و سرمایه های اجتماعی و به كار گرفتن آنها در راههای صحیح و مثبت و سازنده. این است دومین فاسفه زهد در اسلام. (فلسفه سوم و چهارم «زهد» را در شماره آینده خواهید خواند)